

Nederlandse Archangelaars in de Gouden Eeuw

Van 30 maart tot en met 27 oktober is in het binnenmuseum de tentoonstelling 'Archangel, het andere oosten' te zien. Deze fraaie expositie belicht de prominente rol die Nederlandse ondernemers in de 17de en 18de eeuw in de handel op Rusland speelden. Jan Willem Veluwenkamp schreef een boek over de Nederlandse ondernemers in Rusland, dat als basis diende voor de tentoonstelling.

Tegen het einde van de zestiende eeuw begon de Nederlandse handel sterk te groeien, en in de zeventiende eeuw – de Gouden Eeuw – domineerden Nederlandse ondernemers de internationale economie. Hun concurrentiekracht was groot doordat zij overal in de wereld de producten van de streek kochten, en die goederen, al dan niet na bewerking in het eigen land, elders in de wereld weer afzetten. Zij waren tussenhandelaren - bereid te kopen wat werd aangeboden en in staat te leveren wat werd gevraagd. Een van de landen waarmee de Nederlanders actief zaken deden, was Rusland. De zeehandel met Rusland liep via de Noordkaap, de Witte Zee en de delta van de rivier de Noordelijke Dvina. Die zeeweg was in de jaren vijftig van de zestiende eeuw bij toeval ontdekt door een Engelse expeditie die een noord-oostelijke doorvaart naar Oost-Azië zocht. Rusland had geen eigen Oostzeehavens en de Russische handel met West-Europa werd gehinderd door Polen en Zweden, die de Baltische kusten beheersten. Daarom besloot tsaar Ivan IV – de Verschrikkelijke – in 1583 een nieuwe handelsplaats te stichten rond het klooster van de Aartsengel Michael, gelegen aan de Noordelijke Dvina, een kilometer of dertig van de plaats waar deze in de Witte Zee uitmondt.

Houten Archangelsk kistje met fraai beensnijwerk

waar de handelaren tegen betaling konden logeren, hun goederen moesten opslaan en hun zaken moesten doen, zodat de douane gemakkelijk toezicht kon houden en tol kon heffen.

Koopliedenhoven

Het Aartsengelklooster bestond uit twee kleine houten kerken en de uit balken opgetrokken cellen van veertien monniken. Het lag vlak aan de rivier op een hoge, met dicht dennenbos begroeide oever, ver van de bewoonde wereld, te midden van de eindeloze, moerassige, noordelijke wouden. De nieuwe havenplaats werd naar het klooster genoemd: Archangel. De kern ervan werd gevormd door een rond het klooster gebouwd houten fort en de koopliedenhoven een eveneens uit hout opgetrokken pakhuisencomplex

De noordelijke zeeweg naar Rusland was door de Engelsen ontdekt, maar vanaf ongeveer het jaar 1600 domineerden Nederlandse kooplieden de handel op Archangel. Voor de afzet op de internationale markt kochten zij in Rusland grote hoeveelheden bont, juchtleer, rundervet, potas, hennep, teer en masten. En zij verkochten er een breed goederenpakket van internationale herkomst: gemunt zilver, parels en edelstenen, kostbare zijden en wollen stoffen, non-ferrometalen, handvuurwapens, specerijen, wijn. De Engelsen hadden geen verweer tegen zoveel commercieel geweld. Zij beperkten zich tot de afzet van Engelse goederen – vooral wollen laken en non-ferrometalen, en de inkoop van producten bestemd voor de betrekkelijk kleine Engelse markt. De Nederlandse dominantie bleef gedurende de gehele zeventiende eeuw in stand. Doorgaans zeilden er dertig tot veertig Nederlandse schepen van Amsterdam naar Archangel en terug, maar soms veel meer.

Handelsvergunning

Het jaarlijkse ritme van de handel op Archangel werd bepaald door het feit dat de haven maar een maand of vijf per jaar voor West-Europese schepen bereikbaar was. Storm en ijs maakten de noordelijke zeeën van eind oktober tot in mei onbevaarbaar. Daarbij kwam dat de Russische overheid bepaalde dat de Russische en de buitenlandse kooplieden in Archangel alleen handel met elkaar mochten drijven gedurende de zomermaanden, tijdens de jaarmarkt. De jaarmarkt bleef geconcentreerd rond de koopliedenhoven, die uitgroeiden tot een gigantisch entrepot. Na talrijke branden werd het houten complex uiteindelijk in steen herbouwd en kreeg zo in 1684 zijn definitieve vorm. Elk jaar maakten meer dan honderd Nederlandse kooplieden aan boord van de schepen de reis van Amsterdam naar Archangel en terug, en elk jaar kwamen vele honderden Russische kooplieden vanuit het binnenland naar de jaarmarkt over. Een kleine groep Nederlandse kooplieden had een Russische handelsvergunning die hen het recht gaf van Archangel naar het binnenland te reizen en daar zaken te doen. Hun vertegenwoordigers – Nederlandse compagnons en werknemers – verbleven het hele jaar in Rusland, waar zij doorgaans in hun eigen huizen woonden - 's zomers in Archangel, 's winters in Moskou. In 1649 telde Archangel acht huizen van buitenlanders. Daarna nam dit aantal snel toe. In de tweede helft van de jaren zeventig waren het er vijfentwintig, waarvan de meeste eigendom waren van Nederlandse ondernemers. Zij lagen dicht bijeen aan de oever van de rivier, vlak naast de Koopliedenhoven. Samen vormden zij de 'buitenlandse buurt'.

Schoolmeester

De snelle toename kwam vooral doordat de manier waarop de Nederlanders handel dreven, veranderde. Na 1650 werd het steeds gebruikelijker dat in Rusland gevestigde Nederlandse

kooplieden handel gingen drijven voor rekening van derden. Er ontwikkelde zich een kleine, permanente Nederlandse gemeenschap in Archangel, bestaande uit enkele tientallen gezinnen en met een Nederlandse sociale en culturele structuur. Geestelijke verzorging was daarvan een onlosmakelijk onderdeel. Zeker vanaf de jaren twintig kwam er jaarlijks een Nederlandse predikant naar Archangel om er gedurende de jaarmarkt voor de Nederlanders te preken. En in de tweede helft van de zeventiende eeuw kreeg Archangel een Nederlandse gereformeerde kerkgemeente met een vaste predikant, een eigen kerkgebouw en een schooltje met een schoolmeester voor de kinderen.

Sint-Petersburg

In de jaren twintig van de achttiende eeuw kwam er een einde aan de lange bloei van de Nederlandse Archangelhandel. Dat kwam doordat tsaar Peter de Grote tijdens de Grote Noordse Oorlog (1700-1721) een strook Oostzeekust op Zweden veroverde en daar met de bouw van Sint-Petersburg begon. Nadat Rusland en Zweden vrede hadden gesloten, verplaatste een groot deel van de Russische handel zich naar deze nieuwe haven, die veel gunstiger voor de handel met West-Europa lag dan Archangel. Heel wat Nederlandse ondernemers verkochten hun huis aan de Dvina en verhuisden naar Sint-Petersburg of het vaderland. Deze verschuiving viel samen met een ingrijpende verzwakking van de Nederlandse buitenlandse handel als geheel.

Voor Archangel brak een moeilijke periode aan. Maar in de loop van enkele decennia krabbelde de stad weer op en in de tweede helft van de

Als symbool van de Hollandse handelsgeest worden de middelen van bestaan weergegeven op een prent.

achttiende eeuw begon er voor haar een nieuwe bloeitijd als exporthaven voor Noord-Russische grondstoffen: in de negentiende was Archangel de Russische houthaven bij uitstek. De stad van vandaag is getekend door de Revolutie van 1917, de Burgeroorlog die daarop volgde, de terreur van Stalin en de Tweede Wereldoorlog. Maar het aanzien van Archangel toont ook de energie die er vanaf de jaren zestig in de wederopbouw en de modernisering is gestoken. De ineenstorting van de Sovjetunie bracht na 1990 nieuwe economische en sociale problemen, maar evenzeer nieuwe mogelijkheden en kansen. Archangel is altijd een bijzondere stad geweest: een stad aan zee, een venster op de wereld. De Archangelaars hebben het contact met buitenlanders van overzee steeds gewaardeerd en gekoesterd. Zij zullen dat blijven doen.

dr. Jan Willem Veluwenkamp